

GEOGRAFIYA TA'LIMIDA AUDIVIZUAL VOSITALARDAN FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI

Atabayeva Mavjuda Rustamovna

Rustamova Maftuna Anvarjon qizi

UrDU akademik litseyi geografiya o'qituvchilari

Annotatsiya. Ushbu maqolada geografiya ta'limi metodikasi va geografiya ta'limini rivojlanishida audiovisual vositalardan foydalanish samaradorligi haqida so'z yuritiladi

Kalit so'zlar: geografiya, geografiya ta'limi, audiovisual vositalar, videodarslar, diafilmlar.

Kirish. O'zbekistonning mustaqillikka erishishi munosabati bilan geografiya ta'limida ham muhim o'zgarishlar sodir bo'ldi. Maktab geografiyasining mazmuni va tuzilishida tarkibiy o'zgarishlar amalga oshirildi. Ayrim o'quv fanlari maktab dasturidan olib tashlandi, ayrimlarining mazmuni o'zgartirildi, ayrim fanlar yangidan yaratilib, o'quv tizimiga joriy qilindi. O'zbekistonda «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» va «Ta'lim to'g'risidagi qonun»ni qabul qilinishi munosabati bilan o'quv qo'llanmalar va darsliklarga bo'lgan talablar keskin o'zgardi. Barcha fanlarda bo'lganidek maktab geografiyasi fanida ham tubdan o'zgarishlar sodir bo'ldi. Geografiya fanining dasturi va tuzilishi O'zbekiston maktab ta'limi tizimida sodir bo'lgan o'zgarishlarni hisobga olgan holda qaytadan ko'rib chiqildi. Shu munosabat bilan geografiya o'qitish metodikasida ham muhim o'zgarishlar sodir bo'ldi. Geografiya o'qitish metodikasida yangi pedagogik va axborot texnologiyalarini qo'llash munosabati bilan o'qitish metodikasida ham qator o'zgarishlar sodir bo'ldi.

Geografiya ta'limi deganda o'quvchilarga tabiiy va iqtisodiy-ijtimoiy komplekslarning tuzilishi va asosiy qonuniyatlari haqida bilimlar beradigan geografiya fanlari tizimiga aytiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Geografiya ta'limi metodikasi esa maktablarda va kasb-xunar kollejlarida tabiiy geografiya, iqtisodiy geografiya va boshqa maxsus geografiya fanlarini o'qitish jarayonini o'rganadigan va pedagogika fanlari tizimiga kiradigan fandır. Geografiya ta'limi metodikasi umumiy didaktika va tarbiya nazariyasi bilan chambarchas bog'langan. Didaktika fani ta'lim berish va tarbiya jarayonini umumiy qonuniyatlarini, ta'lim mazmunini tatqiq qiladigan nazariy fandır. Didaktika fani aniq o'quv fanlarini o'qitish metodikasi bilan shug'ullanmaydi. Ayni vaqtda har bir o'quv fani o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Ularning ayrimlarini maqsadi nazariy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish (geografiya, biologiya, ximiya), ayrimlari faqat ko'nikmalarni (chet tillar), boshqalari esa borliqqa estetik munosabatda bo'lishni shakllantiradi (tasviriy san'at). Shuning uchun geografiya fanini o'rganishda yangi pedagogic texnologiyalarni joriy qilish va shu asosda geografik bilimlarni tez va oson o'rgatish metodlarini ishlab chiqishni talab qiladi va bunda asosan zamon bilan hamnafas holda ish ko'rishni taqozo qiladi. Geografiya fanida olib borilgan nazariy taqiqotlarning natijalari amaliy taqiqotlar uchun asos bo'lib hisoblanadi. Mazkur taqiqotlarda geografiya ta'limining amaliy muammolari hal qilinadi. Geografiya o'qitish metodikasining amaliy jixatlari o'qituvchini o'qitish faoliyatini, o'quvchini o'qish faoliyatini aks ettiradigan metodlarni ishlab chiqishdan iborat. Geografiya o'qitishning umumiy metodikasi nazariy va metodik masalalarni ishlab chiqadi, yani predmetni o'zini taqiqot usullarini o'rganadi, bunda asosiy e'tiborni o'quv-tarbiyaviy maqsadlarni ishlab chiqishga qaratiladi. Aniqlangan o'quv-tarbiyaviy maqsadlar asosida geografiya ta'limini mazmuni ishlab chiqiladi. Bu borada ilmiy izlanishlar olib borgan olimlar qatoriga- Maksakovskiy V.P., Orlov V.A., Solovyova M.G., Pancheshnikova L.M., Petrosyuk A.A., Smirnova M. S., Polyakova A.V., Semakin N.K., Federov O.V., Nikolina V.V., Alekseev A.I., Zuev D.D., Dushina I.V., Yevlaxina T.I., Vaxobov H., Mirzamahmudov O.T., Abdug'aniev O., Baranskiy N.N., Abdunazarov O., Alimova N.X., Rafiqiov A.A. va boshqalarni kiritish mumkin.

Tahlil va natijalar. Fan va texnikaning rivojlanishi bilan maktab geografiyasining oldiga qo'yiladigan talablar ham ortib boradi. Mazkur talablarni bajarish uchun o'qitish shakllari va metodlarini takomillashtirish lozim bo'ladi. Bu esa o'quvchilar bilish faoliyatini jadallashtiradi, ularni fikrlashga va ilmiy mushoxada qilishga undaydi hamda o'rganayotgan geografik voqea va xodisalar bilan hayot o'rtasidagi aloqalarni tushunishga yordam beradi. Yangi o'quv vositalarini qo'llash o'quvchilarni dunyoqarashini shakllantirishga, shaxs sifatida rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'qitishning texnik vositalari yordamida o'qituvchi qo'yilgan maqsadga erishishga, o'tkazilayotgan mashg'ulotlarni samaradorligini keskin oshirishga imkon beradi. Texnik vositalarni qo'llashni quyidagi afzalliklari mavjud: - qiziqarliligi, o'quvchilar birinchidan texnika vositalarini o'ziga qiziqsa, ikkinchi tomondan uni ishlatishga va unda ko'rsatilgan ma'lumotlarga qiziqishadi; - voqealarni tez rivojlanishi va aniq ko'rsatilishi o'quv materiallarini tez o'zlashtirishga yordam beradi. Masalan, tabiiy geografik jarayonlarni sodir bo'lishi, tekislik va tog' relefining turlari va ularning o'ziga xos xususiyatlari, tropik o'rmonlarning sharoiti, ishlab chiqarish jarayoni va h.k; - texnik

vositalar orqali murakkab o'quv materialini oson tushuntirish mumkin. Masalan, havo massalarini vujudga kelishi, imkoni va antitsiklonlarni shakllanishi, tornado, tsunami va boshqa tabiiy geografik jarayonlarni hosil bo'lishi va ularning oqibatlari; - o'quvchilar qabul qilishi murakkab bo'lgan geografik ob'ektlarni texnik vositalar orqali osongina bajarish mumkin. Masalan, temir yo'l paromi, dengizdagi neft qazib oladigan moslamalar va h.k. O'qitishning texnik vositalarini qo'llashda quyidagi qoidalariga amal qilinishi lozim: - texnik vositalarda ko'rsatiladigan geografik voqea va hodisalar dars mavzusiga mos bo'lishi lozim; - texnik vositalarni qo'llash oldidan uning ishlash tamoili, mazkur darsda nima ko'rsatilishi haqida o'qituvchi axborot bermog'i lozim; - o'qitishni texnik vositalari avvaldan ishga tayyorlab qo'yilishi lozim. Uni dars jarayonida sozlash o'quv soatini ancha qismini olib qo'yishi mumkin; - texnik vositalar orqali ma'lum bir mavzuni o'rganishda uni alohida qismlarga bo'lish lozim; - har bir qismda ko'zda tutilgan material tugallangandan so'ng o'qituvchi izoh berishi, namoish qilingan geografik voqea va hodisalarni o'quvchilar qanday qabul qilganini tekshirib ko'rishi mumkin. Ko'zda tutilgan materiallar namoyish qilib bo'lingandan so'ng o'qituvchi darsni yakunlashi lozim; - namoish etilgan material aniq va ravshan ko'rinishi lozim. Geografiya darslarida foydalaniladigan o'qitishning texnik vositalarini quyidagi guruhga bo'lishimiz mumkin:

- o'qitishni audiovizual vositalari;
- o'qitishda videotexnika vositalaridan foydalanish;
- o'qitishda axborot vositalaridan foydalanish.

O'qitishni audiovizual vositalariga o'quv kinosi, teleeshittirishlar, diafilmlar, diopozitivlar, transparantlar kiradi. O'qitishni audiovizual vositalariga o'quv kinosi, teleeshittirishlar, diafilmlar, diopozitivlar va transparantlar kiradi. Geografiya darslarida kinofilmlardan foydalanish. Kinofilmlardan geografiya darslarida foydalanish dars mavzusi, dars turi, boshqa holat va sharoitlarga qarab turlicha bo'lishi mumkin. Dars jarayonida kinofilmlardan to'la foydalanish mumkin, uning bo'limlaridan va qism yoki lavhalaridan foydalanish mumkin. Kinofilmni namoish qilishni darsning turli xil bosqichlarida amalga oshirish mumkin. Ayrim kinofilmlardan to'la, ayrimlaridan qisman foydalanish mumkin.

Kinofilmlar dars jarayonida foydalanishga ko'ra quyidagi guruhlarga bo'linadi:

- maxsus o'quv maqsadlarida chiqarilgan filmlar;
- ilmiy- ommabop kinofilmlar;
- tabiat komponentlarining ayrim qismlariga bag'ishlangan filmlar (tog'lar, o'rmonlar, daryolar, ko'llar, hayvonot dunyosi va h. k.)

- badiiy filmlar;
- videofilmlar.

Maxsus o'quv filmlari aniq bir mavzuga bag'ishlangan bo'ladi. Masalan, tog'lar, Sahroi Kabir cho'li, tundra, o'rmonlar va h.k. Ilmiy-ommabop kinofilmlar asosan keng halq ommasiga mo'jallab chiqariladi. Dars jarayonida uning ayrim qismlaridan foydalanish mumkin. Tabiat komponentlarini ayrim qismlariga bag'ishlangan kinofilmlardan ham dars jarayonida foydalanish mumkin. Masalan, hayvonlarni ayrim turlariga, okean mavjudotlariga, aholiga va uning turmush tarziga bag'ishlangan filmlar. Badiiy filmlarni ham ayrim dars mavzusiga oid qismlaridan foydalanish mumkin. Bunday filmlar toifasiga sarguzasht filmlar ko'proq kiradi. Unda tasvirlangan tabiat manzaralari, o'simlik va hayvonot dunyosidan dars jarayonida foydalanish mumkin. Turli xil videofilmlardan ham mavzuga mos joylaridan foydalanish mumkin. Yuqorida aytilganidek kinofilmlardan darsning boshida, ya'ni o'tilgan darslarni takrorlashda, yangi mavzuni o'tishda, olingan bilimlarni mustahkamlashda foydalanish mumkin. Takrorlash darslarida mavzu bo'yicha kinofilm yoki uning bir qismi namoyish qilinadi va o'quvchilardan unga izoh berish yoki uni tushuntirib berish talab qilinadi. Yangi mavzuni o'rganishda mavzuga oid kinofilm to'la ko'rsatiladi. Bunda filmga o'qituvchi izoh beradi. O'tilgan mavzuni mustahkamlashda ham kinofilmlardan foydalanish mumkin. Bunda kinofilm namoyish qilinadi va uning mazmuni o'quvchilardan so'raladi. Ayrim xollarda kinofilmlar darsni kirish qismi sifatida ko'rsatiladi. Filmni dars jarayonidagi o'rni darsning maqsadi, mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari bilan aniqlanadi. O'quv filmlaridan bilim olish manbai sifatida ham foydalanish mumkin. Undan mustaqil ishlarni bajarish bo'yicha o'quv qo'llanma sifatida ham foydalansa bo'ladi. Masalan, berilgan savollarga javob topish, namoyish qilinayotgan materiallarni mavjud material bilan, darslik bilan, o'qituvchini ma'ruzasi, qator boshqa filmlarni mazmuni bilan solishtirish. Filmlar o'quvchilar bilimni tekshirishda va o'rganilgan mavzu mazmunini o'zlashtirish darajasini aniqlashda, o'tilgan materiallarni umumlashtirishda yoki ma'lum mavzuni umumiy tavsifini o'tishda foydalanish mumkin. Bundan tashqari filmlar yordamida sinf sharoitida sayohatlar ham uyushtirish mumkin yoki bo'lmasa o'quvchilar bevosita ko'rolmaydigan jarayonlarni ko'rsatish mumkin. Masalan, "Qora metallurgiya", "Sintetik tolalar", "Tropik o'rmonlar", "Cho'llar", "Dashtlar".

Dars jarayonida filmlar bilan ishlash metodikasi quyidagi qismlardan iborat:

- a) o'quvchilarni ma'lum bir mavzu bo'yicha kinofilmni ko'rishga tayyorlash;
- b) o'quvchilarni filmni ko'rish jarayonidagi ishlarini tashkil qilish;
- v) ko'rilgan film mazmunini mustahkamlash;

g) kinolashtirilgan darsni samaradorligini tekshirish.

O'quvchilarni dars oldidan aniq filmni ko'rishga tayyorlash film mazmunini faol tushunishga va uni to'la o'zlashtirishga imkon beradi. Filmni o'quvchilar o'qituvchi kuzatuvda ko'rishadi. Agar filmni ko'rish jarayonida nazorat bo'lmasa o'quvchilar filmga diqqat berishmaydi va boshqa narsa bilan shug'ullana boshlaydilar yoki bir-biri bilan gaplashib o'tirishadi. Natijada film mazmuni yuzaki o'zlashtiriladi. Agar film qiziqarli bo'lsa o'quvchilar uni qiziqib diqqat bilan tomosha qilishadi. Ammo ularni faoliyati shunda ham nazorat qilinsa filmni mazmunini tahlil qila olishmaydi. Shuning uchun film boshlanishidan oldin o'qituvchi filmni maqsadini, unda nimalar tasvirlanganini, qanday savollarga o'quvchilar javob topishini kirish suhbatida tushuntiradi. Bundan tashqari o'qituvchi kirish suhbatida filmni qaeplariga e'tibor berishni, qaeplarini alohida ajratib tahlil qilinishini tushuntiradi. Masalan, "O'zbekiston tabiiy geografiyasi" kursida "Qizilqum" mavzusini o'tishda quyidagilarga e'tibor berish lozim: - asosiy relef shakllariga; - o'simlik bilan qoplanish darajasiga; - hayvonot dunyosiga.

Filmni ko'rish jarayonida o'quvchilar qo'yidagi savollarga javob berishlari lozim: "Barxan nima", "Qum tepaliklari" nima; cho'lda asosiy transport vazifasini bajaruvchi hayvonni aniqlang. Geografiya ta'limida o'quv kinofilmlaridan foydalanishni yana bir asosiy shartlaridan biri o'qituvchini film namoyishida faol ishtirok etishidir. Eng yaxshi va qiziqarli film bo'lgan taqdirda ham o'qituvchi darsni boshqarishi shart hisoblanadi. Film namoyishi jarayonida o'qituvchi ko'rsatilayotgan kinolavhalarga izoh berib borish lozim. Kerakli joylarda film namoyishini to'xtatib bilimlarni chuqurlashtirishi mumkin. Ayrim nazariy qonun qoidalarni kengroq tushuntirib berishi, so'ngra film namoyishini davom ettirishi mumkin. Filmni ko'rish davomida o'qituvchini izohlari o'quvchilarga xalaqit bermasligi lozim. Shuning uchun faqat kerakli joylaridagina izox berish lozim. Agar kinofilmda metodik xatolar bo'lsa o'qituvchi uni to'g'rilab ketishi lozim. Ma'lum bir voqea xodisalarni mohiyatini o'quvchilar yaxshiroq tushunib olishlari uchun filmni namoyishini biroz to'xtatib turish mumkin. Namoyish etilgan filmda berilgan bilimlarni mazmunini mustahkamlash. Bunda filmda keltirilgan dalillar, mulohazalar, ta'surotlar, ilgari olingan bilimlar bilan solishtiriladi. Filmda olingan bilimlar bilan darslik matni orasidagi aloqalar ochib beriladi. Dars yakunlanadi va xulosa qilinadi. Mazkur ishlarni amalga oshirish uchun o'qituvchi o'quvchilar bilan suhbat o'tkazadi va suhbat davomida frontal so'rov amalga oshiriladi. Filmni ko'rib bo'lgandan so'ng xomaki chizmalar, rasmlar chizish mumkin, jadvallar to'ldirish mumkin, filmga annotatsiya tayyorlash mumkin, filmga taqriz yozish mumkin yoki maxsus yozma ish tayyorlatish mumkin. O'quvchilar filmda ko'rgan narsalariga

kitobdan asosnoma topishlari, filmda namoyish etilgan geografik ob'ektlarni kartalardan topishlari yoki filmdagi geografik ob'ekt, voqea va hodisalarni yozuvsiz kartaga tushirishlari, ular asosida grafiklar tuzilishlari mumkin. Kinolashtirilgan darsni samaradorligini asosan, filmni ko'rish natijasida olingan yangi bilimlar, ma'lumotlarni darsni oxirida mustahkamlash orqali bilib olish mumkin. Natijada filmni ayrim lavhalari qayta namoyish qilinadi va o'zlashtirilmagan bilimlar haqidagi joylari yana qaytadan namoyish etiladi va takrorlanadi. Eng asosiysi, o'qituvchi izohi muhim o'rin tutadi. Filmni eng murakkab joylarida o'qituvchi namoyishini to'xtatib batafsil izox bermog'i lozim. Shundagina darsni maqsadi amalga oshdi desa bo'ladi. O'qituvchini kinofilmlardan foydalanib dars o'tishga tayyorgarligi. Kinofilmlar darsga o'ziga xos xususiyatlarni beradi, o'quvchilarni bilish faoliyatini jadallashtiradi, bilimlarni bevosita ko'rish orqali o'zlashtirishga imkon beradi, filmda geografik voqea va hodisalarni sodir bo'lishini kuzatishga imkon beradi. Ammo kino filmlar geografiya darslarini asosiy tarkibiy qismlarini ochib bera olmaydi. Masalan, bilimlarni tekshirish, uyga vazifa, tushuntirish va mustahkamlash. Geografiya o'qituvchisi kinofilmlardan foydalanib dars o'tishga tayyorgarlik ko'rayotganda quyidagilarga e'tibor berishi lozim: Darsni ta'limiy va tarbiyaviy maqsadlarini ishlab chiqish, darsni mazmunini ishlab chiqish, darsda foydalaniladigan ekranli va statistik ko'rgazmalar fondi bilan tanishtirish va dars mazmuniga mos keladigan ko'rgazmali vositalarni tanlash. Tanlab olingan ekran materiallarini dars mazmuniga mosligi aniqlanadi. Dars rejasi ishlab chiqiladi va unda kirish so'zi ko'zda tutilmog'i lozim. Bundan tashqari film namoishi jarayonida o'quvchilarga beriladigan savollar va ularga beriladigan javoblar (filmni ko'rish jarayonida) oldindan aniqlab olinishi lozim. Filmni namoyishi davomida qisqa-qisqa izohlar ko'zda tutilmog'i lozim. Filmni eng ma'qul joylarida namoyish to'xtatilib o'quvchilar bilan suhbat o'tkazish ko'zda tutilmog'i lozim. Ma'lum bir paytlarda filmni to'xtatib izoh berish uchun darsga tayyorgarlik jarayonida o'qituvchi plynkani to'xtatiladigan joylarini belgilab qo'yishi lozim, agar biror lavhani alohida ko'rsatish lozim bo'lsa mazkur lavhani baholashi va oxirgi plynkada siyoh yoki ip bilan belgilab qo'yiladi. O'quvchilar filmni ko'rish jarayonida diktorni so'zini qiyin qabul qilishadi, shuning uchun pauzalarda o'qituvchi filmda namoyish etilgan geografik voqea va hodisalarga izox berib o'tishi lozim. Agar diktorni so'zlari yoki filmni muzikasi o'qituvchiga yoqmasa u filmni ovozini o'chirib o'zi tushuntirishi lozim. Filmni namoyish qilayotganda boshqa o'quv vositalaridan albatta karta bo'lmog'i shart. O'quvchi filmni ijobiy va salbiy tomonlarini chuqur biladigan so'nggi darslarda filmdan foydalanish masalasini hal qilish mumkin. Filmning mazmuni zamonaviy talab darajasida bo'lmog'i lozim. Buni ayniqsa xalq

xo'jaligi tarmoqlarini namoyish qilishda e'tiborga olish lozim. Darsda filmlarni namoyish qilishni samaradorligi uni qo'llash turiga bog'liq. Film darslarda muntazam va nomuntazam qo'llanishi mumkin. Filmlar muntazam ko'rsatilganda o'quvchilarda uni ko'rish, tahlil qilish, qabul qilish ko'nikmalari shakllanadi. Dars samaradorligi ortadi. Nomuntazam, ya'ni onda-soda dars paytida film namoyish qilinsa u samara bermaydi, o'quvchilarda unga ko'nikma hosil bo'lmaydi.

Darsni audio va video qo'llanmalardan foydalanib tashkil qilganda dars jarayonini o'qituvchi boshqarib turish mumkin. Bunda o'qituvchi matnni o'rganishda izohlar berib boradi. Matndagi chizmalar, rasmlar, kartalar, jadvallar alohida tushuntiriladi. Darsni oxirida o'qituvchi kompyuter orqali o'quvchilarga savollar berishi mumkin. O'quvchilar esa kompyuter orqali javob berishadi. Ularning bergan javoblari o'qituvchi tomonidan baholanadi. Geografiya ta'limida kartalar asosiy o'quv vositasalaridan biri bo'lib hisoblanadi. Shuning uchun kartalar bilan mustaqil ish bajarayotganda elektron kartalardan foydalanish mumkin. Elektron kartalar orqali quyidagi ishlarni bajarishi mumkin: - elektron karta orqali tabiiy geografik va iqtisodiy geografik tavsiflar tuzish. Masalan, iqlim kartalaridan foydalanib ma'lum bir materik yoki hudud iqlimi tavsifini tuzish yoki bo'lmasa iqtisodiy geografik kartalardan foydalanib ayrim mamlakatlar yoki hududlarga iqtisodiy ta'rif berish va h.k; - internet imkoniyatlaridan foydalanib geografiyaning turli soxalari bo'yicha yangi-yangi ma'lumotlar olish mumkin. Masalan, kundalik iqlim haqida, mamlakatlar haqida, aholi haqida, xo'jaligi va geosiyosiy sharoit haqida va h.k; - geografiya ta'limida videofilmlar juda katta ahamiyatga ega.

Xulosa va takliflar. Bugungi kunda geografiya ta'limida axborot texnologiyalaridan va audiovisual vositalardan keng qo'llanilmoqda. Bu orqali o'quvchilarda tasavvur yanada kengayiv turli vaziyatdagi jarayonlarga nisbatan tanqidiy fikrlash ko'nikmalari tez va ososn hosil bo'ladi.

Geografiya ta'limida axborot texnologiyalardan foydalanishni quyidagi shart-sharoitlarini ta'kidlab o'tish lozim:

- geografiya o'qituvchisi axborot texnologiyalardan foydalanish ko'nikmasiga ega bo'lishi shart;
- maktab o'quvchilari kompyuterlardan foydalanish ko'nikmasiga ega bo'lishi shart; - maktabda kompyuterlar sinfi bo'lishi shart.

Geografiya ta'limida axborot texnologiyalarni qo'llash quyidagi soxalarda olib borilmoqda:

1. Elektron darsliklardan foydalanish;
2. Elektoron kartalardan foydalanish;
3. Internet imkoniyatlaridan foydalanish;

4. Videofilmlardan foydalanish;

5. Masofaviy o'qitish texnologiyalaridan foydalanish.

Hozirgi davrda juda ko'p darsliklarning elektron versiyalari yaratilmoqda. Shu munosabat bilan o'quvchilar berilgan mavzuni elektron darslikdan topib uni o'qituvchi yordamida yoki mustaqil o'rganishi mumkin.

Video filmlardan quyidagi soxalar bo'yicha foydalanish mumkin:

- a) boshlang'ich tabiiy geografiya kursida;
- b) materiklar va okeanlar tabiiy geografiyasi kursida;
- v) O'rta Osiyo va O'zbekiston tabiiy geografiyasini o'rganishda;
- g) O'zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyani o'rganishda;
- d) jaxon iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi kursini o'rganishda;
- e) fakultativ mashg'ulotlarda;
- j) geografik to'garaklarda va h.k.;
- k) masofaviy o'qitish geografiya ta'limida

Bugungi kunda endi rivojlanib kelayotgan masofaviy ta'limda ham audiovisual vositalardan foydalanish juda katta samara beradi. Masofaviy o'qitish usulidan malaka oshirish kurslarida keng foydalanish mumkin. Demak xulosa qilib aytadigan bo'lsak, axborot texnologiyalardan foydalanish geografiya ta'limida katta imkoniyatlarni beradi, yuqorida ta'kidlaganimizdek o'quvchilarda tasavvur va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga juda katta yordam beradi. Shuning uchun ham bugungi kunda geografiya ta'limini axborotlashtirishni to'xtovsiz takomillshtirib bormoq zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qurbonniyozov R. Geografiya o'qitish metodikasi. UrDU, Urganch, 2001, 222b
2. Vaxobov X., Saydamatov F. Geografiya ta'limida test topshiriqlari tuzishning o'ziga xos xususiyatlari. "Geografiya fanining dolzarb nazariy va amaliy muammolari" Resp. ilm. amal. konf. materiallari. T. 2006. b 132-136.
3. Vaxobov X., Abduraxmonov B. O'rta maxsus o'quv muassalarida o'rganiladigan geonazariyalar. "Geografiya fanining dolzarb nazariy va amaliy muammolari". Resp. ilmiy. amaliy konf. materailari: T. 2006 b.136-138
4. Vaxobov X., Saydamatov F., Eshpo'latova N. Geografiya ta'limida qo'llanadigan pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish. Xalq ta'limi. 2007. №1, b.102-105
5. Vaxobov X. Geografiya. "O'qituvchi", T. 2000. 103.b
6. Vaxobov H., Mirzamahmudov O.T. Geografiya o'qitish metodikasi. Namangan. 2016 y.